

Joseph A. Schumpeter és a gazdasági fejlődés

Joseph A. Schumpeter and the Economic Development

Varga Levente

Hallgató, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Absztrakt

Schumpeter munkássága sajátos módon vált a közgazdaságtan klasszikus elemévé: az innováció fogalma elterjedt, az egész koncepció azonban csak kuriózumként maradt fenn a közgazdaságtani elméletek sorában. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a Schumpeter-féle gazdasági fejlődési modell sajátosságait *A gazdasági fejlődés elmélete* c. könyvben megírt logikai levezetések szintetizálása révén. Schumpeter szerint az egyensúlyi állapotban lévő nemzetgazdaság átalakulása úgy mehet végbe, ha az addig meghatározott, statikus módon alkalmazott termelési tényezőket a gazdaságból kivonják, s új célok szolgálatába állítják őket. Az új célba állítást új kombinációk megvalósításának, vagy innovációnak is lehet nevezni. E folyamat megvalósítója a vállalkozó, aki tulajdonképpen a gazdaságot új utakra áterelő vezető személyiség, így bizonyos szempontból felfogható negyedik termelési tényezőként is. A schumpeteri koncepció kulcsszereplője tehát a vállalkozó, akit az előrelátás, a képzelőerő, a rutinnal való szembefordulás és az új lehetőségek megragadásának és megvalósításának képessége jellemez. Viselkedésén kívül a gazdasági folyamatokhoz való viszonya is homlokegyenest szembe megy a statikus gazdasági alanyokéhoz képest: az öcselekvését nem a folyamat váltja ki, hanem éppellenkezőleg, ő határozza meg a változásokat, ő a cselekvő alany, aki befolyásolja a folyamatokat. A fejlődés folyamatában nem elhanyagolható tényező a bankár sem, aki több mint a vállalkozó nélkülözhetetlen és egyenrangú partnere. Ő rendelkezik a vállalkozáshoz szükséges tőke felett, vagyis valójában ő dönt a vállalkozói tevékenységről és viseli annak kockázatát is. A hitel ebben az értelmezésben csak az innovációhoz kapcsolódó, fejlődést finanszírozó beruházási hitel lehet, mely a vállalkozó számára

vásárlóerőt teremt – bár ebben a logikában a hitel megelőzi az innovációt, azt mégiscsak utóbbi hívja életre.

Kulcsszavak: gazdasági fejlődés, innováció, vállalkozó, bankár, Schumpeter

JEL kódok: B15, O36, E14

Abstract

Schumpeter's work has become a classic in economics in a unique way: while the concept of innovation is widely recognized, his broader theoretical framework has largely remained a curiosity among economic theories. This paper aims to illustrate the specificities of Schumpeter's theory of economic development by synthesizing the logical deductions found in *The Theory of Economic Development*. According to Schumpeter, the transformation of a national economy in equilibrium occurs when the statically applied factors of production are withdrawn from their established uses and redirected toward new purposes. This "put to a new use" phenomenon can be described as the realization of new combinations—or innovations. This process is driven by the entrepreneur, who redirects the economy by initiating change and can, in this sense, be considered a fourth factor of production. Thus, the entrepreneur is the central figure in Schumpeter's concept, characterized by foresight, imagination, defiance of routine, and the ability to recognize and implement new opportunities. His approach to economic processes stands in stark contrast to that of the static economic agent: rather than reacting to economic forces, he acts proactively, initiating changes that shape economic development. An equally essential figure in this process is the banker, who is more than just a partner to the entrepreneur. As the one who controls access to capital, the banker ultimately decides whether entrepreneurial activity can proceed and also bears its associated risks. In this interpretation, credit is not a general financial instrument but an investment loan directly tied to innovation and development. It creates purchasing power for the entrepreneur. Although, in this logic, credit precedes innovation, it is innovation that gives meaning and purpose to credit.

Keywords: economic development, innovation, entrepreneur, banker, Schumpeter

JEL codes: B15, O36, E14

Bevezető gondolatok

Schumpeter munkásságának ékköve az innováció és a gazdasági fejlődés kapcsolatának feltárása, melyhez szorosan kapcsolódik a gazdasági ciklusok kialakulásának elmélete is. Ugyanakkor „korai” (az 1930-as években publikált) munkáiban a konjunktúraingadozások elméletének leírása Schumpeter saját vélekedése szerint sem történt kielégítő módon, arról inkább későbbi műveiben értekezik részletesen.

Jelen tanulmány célja, hogy Schumpeter korábbi munkásságán¹ át megvilágítsa az önmagát változatlanul reprodukáló körfolyamat és a gazdasági fejlődés közti schumpeteri logikai kapcsolatot. Ennek szerves részeként középpontba kerül a vállalkozó, illetve az ő tevékenysége nyomán létrejövő innováció is, mely tényezők ebben az elméletben a fejlődés motorjai. A tanulmány a teljesség igénye nélkül készült, vagyis a fejlődésemélet azon elemeinek kiemelésre szorítkozik, melyek e terület megértéséhez feltétlen szükségesek. Ennek okán Schumpeter levezetései csak egy szintetizált, tömörített verziója jelenik meg a következő oldalakon, ami a teljes életműnek kis része csupán.

Az innováció fogalma közkeletűvé vált, mely nélkül a modern technikai változás-elméletek elképzelhetetlenek, ugyanakkor a teljes koncepció, benne a fejlődésemélettel inkább csak kuriózumként maradt fenn. A későbbi növekedéseméleti teóriák ugyanis nem ezen az úton indultak tovább, megjegyezve, hogy Schumpeter gondolatai a tudomány számos területén termékenynek bizonyultak és a növekedéseméletek fontos adalékául szolgáltak.

A tanulmány a bevezetésen és az összegzésen túl 3 fő fejezetre tagolódik. Az 1. fejezetben Schumpeter életpályájának rövid ismertetése mellett az említett forrásmű szakirodalmi hivatkozásának kérdésköre kerül megtárgyalásra. A 2. fejezet hat lépésben mutatja be a gazdasági fejlődés folyamatát Schumpeter elmélete alapján, amihez kapcsolódóan a 3. fejezetben releváns értékelések és kritikai észrevételek felvonultatásával zárul a tanulmány.

1. A gazdasági fejlődés tárgyalása előtt

1.1. Schumpeter életrajza dióhéjban²

Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) osztrák közgazdász, társadalomtudós, az innováció, a technikai fejlődés és a vállalkozó fogalmak „szülőatyja”. Számos országban élt, több egyetemen tanított, emellett dolgozott pénzügyi tanácsadóként és a nemzetközi bíróságon is.

1 Dedikáltan az 1980-as magyar kiadású *A gazdasági fejlődés elmélete* c. könyvén.

2 Madarász in Schumpeter, (1934, pp. 7-15)

Tanulmányai befejezését követően több egyetemen is oktatott, míg nem a Columbiai Egyetem vendégprofesszori pozíciójáig jutott, ahonnan a világháború hatására tért vissza Európába. Egy ideig Berlinben tanácsadó, majd az osztrák kormány pénzügyminisztere volt, s ezt követően a Biedermann Bank elnöke lett. Többek között pénzügyi karrierjének sikertelensége miatt 1925-ben Németországba költözött, azonban Berlinben nem kapott katedrát, ezért 1932-ben Amerikába emigrált, s a Harvardon (ahol korábban már adott elő vendégoktatóként) lett professzor.

1937 és 1941 között az Econometric Society, illetve 1948-ban az Amerikai Közgazdasági Társaság elnöke. Ezt követően az éppen alakuló Nemzetközi Közgazdasági Társaság elnöki pozíciójának elsőszámú jelöltje lett, mely tisztséget korai, 1950-es halála miatt már nem tudta betölteni. A már említett könyvén túl jelentősebb munkái között kell említeni a *Business Cycles* kötetét, a *Capitalism Socialism and Democracy* című művet, továbbá a *History of Economic Analysis* és a *Theoretical, Historical und Statistical Analysis of the Capitalist Process* című könyveket.

1.2. A mű hivatkozásának tisztázása³, a források kezelése

A *gazdasági fejlődés elmélete* c. könyv több nyelven, több kiadásban jelent meg, amelyet ezért később egyes szerzők különböző módokon és évszámmal hivatkoznak. Az irodalomjegyzékben nem véletlenül került hivatkozásra a feldolgozott mű, mint Schumpeter, J. A. (1934), noha több esetben a Schumpeter, J. A. (1926) formát alkalmazzák.

Madarász Aladár is az 1934-ben megjelent angol kiadást⁴ tekinti az 1980-as *A gazdasági fejlődés elmélete* c. fordítás alapjául. Ez, bár szövegében az 1926-os német kiadáson alapszik, a két verzió között számos eltérés tapasztalható. Az angol verzió mellett 1934-ben megjelent az említett német kiadás utánnnyomásaként egy német nyelvű változat is a könyvből. Ez Schumpeter saját bevallása szerint nem a végleges verzió, abban ugyanis időhiány miatt nem sikerült minden szükséges változtatást befejeznie.

Az 1934-es angol kiadás jelentős eltérései azzal magyarázhatók, hogy annak előkészítésében Schumpeter a szokásosnál jóval nagyobb mértékben vett részt, így lehetősége nyílt a '26-os és '34-es német nyelvű kiadásokban nem megvalósuló változtatások, kihagyások és tömörítések elvégzésére. Eszerint tehát a könyv szövegének végleges, Schumpeter által minden szükséges módosítást tartalmazó verziójának az 1934-es angol nyelvű kiadás tekinthető.

3 Madarász in Schumpeter (1934, pp. 35-36); Schumpeter (1934, pp. 37-40)

4 Az ugyanezen évben megjelent német kiadás helyett.

Tekintettel arra, hogy a tanulmány javarészt Schumpeter (1934) könyvére épül, az alkalmazott forráskezelés némileg eltér a szakirodalmi feldolgozások esetében használt általános eljárástól. Mivel a következő fejezetek túlnyomó része az említett könyv hatására kialakult egységes benyomásokat és tapasztalásokat tartalmaz, ezért szövegközi hivatkozásra csak szó szerinti idézés vagy eltérő forrás felhasználása esetén kerül sor. Helyette gyakori eljárás az aktuális szövegrész elkészültét inspiráló oldalak megjelenése az egyes szakaszok címéhez kapcsolódó lábjegyzetben.

2. A körfolyamattól a gazdasági fejlődésig

A fejezetben először áttekintő jelleggel bemutatásra kerül egy általános kiinduló gazdaság, a benne érvényes elvekkel és fogalmi eszközökkel együtt, amelyben aztán értelmezhető lesz a fejlődés folyamata. A fejlődés okának, magának az innovációnak a körüljárása után az innovációt megvalósító gazdasági szereplő, a vállalkozó részletes bemutatása következik, vezetői funkciójának kiemelt elemzésével. Végül a fejezet az innováció legfőbb akadályainak leírásával zárul.

2.1. A schumpeteri gazdaság⁵

A kiinduló állapot egy cseregazdaságként szervezett nemzetgazdaság, ahol magántulajdon, munkamegosztás és szabadverseny van, ugyanakkor az alapgondolat érvényessége nem korlátozódik tőkés gazdaságokra. Ebben a piacgazdaságban az egyes gazdasági periódusokban mindenki az előző időszakban megtermelt javakból él, a gazdasági tevékenység értelmét pedig minden esetben a szükségletek kielégítése adja (bár indítéka akár szellemi is lehet).

A gazdasági élet körfolyamata zárt. Ez nem azt jelenti, hogy a gazdasági tevékenységben nem következhet be változás, csak azt, hogy a gazdasági rendszer mindig az előző időszakra épül. Szeszélyes endogén változás nem fordul elő, vagyis nem megy végbe a gazdasági struktúra önmagából induló spontán, belső indítékok által vezérelt átalakulása. A gazdaság csak a reprodukciójának biztosítása érdekében képes változni⁶, s ilyenkor minden gazdasági szereplő a változó adottságokhoz igazodva fog viselkedni. Alapvetően tehát nincsenek változások, nincsenek kétségek, nincs bizonytalanság, és nincsenek ciklusok vagy válságok.

Ebben a körfolyamatban a pénz létezik, de csak mint a csereaktusok megkönnyítését szolgáló technikai eszköz – a pénzkészlet és a hitel ismeretlen fogalmak. Nem létezik a tőke sem, így kvázi értelmezhetetlen

⁵ Schumpeter (1934, pp. 41-100)

⁶ A rendszer a saját működése által igyekszik visszatérni az eseti egyensúlytalanságból az egyensúly állapotába.

jelenség a kamat, mint a tőke hozadéka. A megtermelt termelési eszközök készlete ugyancsak nem áll rendelkezésre. Ennek okán nem létezhet olyan gazdasági alany sem, akinek e termelési eszközök működtetése vagy rendelkezésre bocsátása lenne a funkciója, így nem keletkezhet profitként értelmezhető jövedelem sem. (Madarász in Schumpeter, 1934, p. 21)

A termelés visszavezethető két eredeti és a termelési folyamatban egyaránt nélkülözhetetlen termelési tényezőre (munka és föld/természet). Ezek révén jönnek létre a fogyasztási javak és a termelésben létrehozott termelési eszközök, melyek egyben fogyasztási cikkek is. A termelési és a fogyasztási gyakorlatok mindig stabilak, és mivel a kínálat megegyezik a kereslettel, az erőforrások elosztása mindig hatékony marad. A termelésnek nincs irányítója, ugyanakkor bizonyos értelemben a fogyasztó határozza meg annak alakulását.

A gazdaság szereplőinek jellemvonásai a körfolyamat sajátosságaiból következnek. Alapértelmezetten korábbi tapasztalataik alapján cselekszenek, s nem vezetnek be alapvető törést a viselkedésükben és a gazdasági kapcsolataikban sem. Viselkedésük rutinszerű, mely csak a stabilitás fenntartása érdekében változhat az alkalmazkodási mechanizmusok következtében. A jól ismert körfolyamatban mindenki az árral együtt úszik, amihez teljesen elegendőek saját képességeik és tapasztalataik. Az egyének a rutinmunka határán képtelenek túljutni, és amint valami újjal kerülnek szembe, vezetésre van szükségük (erről bővebben a schumpeteri vállalkozó elemzésénél).

2.2. A gazdasági fejlődés meghatározása Schumpeter szerint⁷

Az előző fejezetben bemutatott gazdaság felfogható egy körfolyamatként, ami évről évre ugyanazon a pályán mozog. Hasonlóan az állati vérkeringéshez, ez a körfolyamat sem teljesen állandó. Mindkettőben végbe mehetnek változások, melyek több lépésben, folyamatosan történnek meghatározott és állandó keretek között. A gazdasági életben azonban előfordulnak a vérkeringés analógiáján túlmutató változások is, melyek hatására a körfolyamat megváltoztatja saját magát. Ezek megjelenése nem folyamatos, és megváltoztatják a keretek mellett a megszokott pályát is.

A kiinduló gazdaság értelmezhető egy olyan rendszerként is, amiben a végbemenő folyamatok egy egyensúlyi helyzethez tartó tendencia részei. Az egyensúlyi helyzet (melyre a gazdasági rendszer folyamatosan törekszik, de azt soha el nem éri) nem mindig ugyanaz, az adottságok változásának hatására folyamatosan változik. Ez a modell képes magyarázatot adni a

⁷ Schumpeter (1934, pp. 101-109)

társadalmi, de gazdaságon kívüli⁸ és a társadalmon kívüli (természeti feltételekhez kapcsolódó) adottságokban bekövetkező változásokra, ideértve a fogyasztók ízlésének átalakulását is, de csődöt mond a gazdasági élet adottságainak belülről induló, lökésszerű megváltozása esetén.

A könyv elkészültéig alkalmazott (Schumpeter által statikusnak hívott) megközelítések csak a változások folyamatos „fajtáját” voltak képesek értelmezni. A hagyományos mederben folyó tevékenységek hirtelen változásait, a termelési forradalmakat és ezek kísérőjelenségeit nem igazán tudták kezelni – csak a változások előtti és utáni új egyensúlyi helyzetet tudták megmagyarázni.

Schumpeter szakított a korábbi evolúciós jellegű elméletekkel, és célzottan a forradalmi változások bekövetkezésének vizsgálatára fókuszált. Gazdasági fejlődéstudományában kifejezetten azokat a fejlődési folyamatokat és kísérőjelenségeit vizsgálta, melyek a folyamat pályájának hirtelen, lökésszerű és spontán megváltozását okozzák. Ezen fejlődési ciklusok hatására az egyensúly megbomlik, az egyensúlyi helyzet pedig végérvényesen módosul. Schumpeter velük kapcsolatban két alaptézist állít:

- a fejlődés egy különálló jelenség, mely idegen a körfolyamattól és az egyensúlyhoz tartó tendenciától,
- csak azok a külső hatásoktól mentes gazdasági változások tekinthetők fejlődésnek, melyek a gazdaság belsejéből indulnak, vagyis a gazdaság önmagától teremti őket.

A fejlődés schumpeteri meghatározása alapján tehát a népesség expanziójából és a gazdaság bővüléséből fakadó gazdasági növekedés önmagában nem tekinthető fejlődésnek⁹. Ez ugyanis nem okoz minőségben új jelenséget, azt az adottságok változásához való alkalmazkodásnak lehet tekinteni.

Az elmélet szerint a gazdasági változás pusztán a megelőző gazdasági állapot alapján nem magyarázható meg, ahhoz a korábbi időszak életfeltételeinek összességére van szükség. Ennek ellenére Schumpeter keveset foglalkozik történelmi fejlődési tényezőkkel és azok hatásaival; csupán elismeri a történelmi változás¹⁰ tényét mint a társadalmi fejlődés meghatározó elemét.

8 Például a háborúk következményei, vagy a kereskedelem-, a szociál- és a gazdaságpolitika változásai.

9 Ezzel szemben Clark (1899) növekedéstudományában a gazdasági fejlődés mennyiségi tényezőit is dinamikus elemként kezeli. Szerinte a termelési struktúrák és a gazdasági környezet egyéb minőségi változásain túl a népesség és a tőke mennyiségi növekedése is hozzájárulhat az output bővüléséhez.

10 Mely azonban sem körfolyamatot, sem középpont körüli ingamozgást nem jelent.

2.3. Új kombinációk, avagy a schumpeteri innováció¹¹

Ha a termelés célja a szükségletkielégítés, akkor a fogyasztók ízlésének spontán, hirtelen megváltozása új szükségletet teremt, amelynek kiszolgálási vágya kikényszeríti a termelőapparátus átszervezését. Bár nem zárható ki teljesen ennek a folyamatnak az előfordulása, az innovációk általában nem így mennek végbe. Schumpeteri értelemben ez nem is minősül fejlődésnek, csupán az adottságok megváltozásaként lehet rá tekinteni. Az innovációs elméletben a változás forrása a termelő, aki újítását követően ráneveli a fogyasztókat az új szükségletek igényére.

A termelés meglévő dolgok és erők kombinációja – mást, vagy valamit máshogyan termelni, ezeknek a dolgoknak és erőknek a másképpen történő kombinálását jelenti. Amennyiben ennek az új kombinációnak az elérése kis lépésekben, folyamatosan történik, akkor, bár a változás megkérdőjelezhetetlen, a folyamat nem minősül fejlődésnek. A fejlődés úgy definiálható, mint az új kombinációk lökészerű, hirtelen végbemenő megvalósítása, melyet nem lehet végtelenül apró lépésekre lebontani. Ennek Schumpeter öt esetét írja le:

„1. Új – tehát a fogyasztók körében még nem ismert – javaknak vagy egyes javak új minőségének az előállítás.

2. Új, tehát a kérdéses iparágban még gyakorlatilag ismeretlen termelési eljárás bevezetése, amelynek azonban semmiképpen sem kell új tudományos felfedezésen alapulnia, és amely valamely áruval kapcsolatos újszerű kereskedelmi eljárás is lehet.

3. Új elhelyezési lehetőség, vagyis olyan piac megnyitása, amelyen a kérdéses ország kérdéses iparága ez ideig még nem volt bevezetve, akár létezett ez a piac már korábban is, akár nem.

4. Nyersanyagok vagy félkész áruk új beszerzési forrásának meghódítása; ismét mindegy, hogy ez a beszerzési forrás korábban is létezett, csupán nem vették figyelembe, illetve nem tartották megfelelőnek, vagy pedig először ki kell alakítani.

5. Új szervezet létrehozása – például monopolhelyzet teremtése trösztösítéssel – vagy megszüntetése.” (Schumpeter, 1934, p. 111)

Az új kombinációk bármelyik esetéről is legyen szó, annak előállításához a gazdaság meglévő termelőeszköz-állományát kell máshogy alkalmazni. Bár időszakosan fellelhetők a gazdaságban szabadon álló termelési eszközök (nyersanyag vagy munkaerő), ezek általában valamely gazdaságon kívüli jelenség (például háború) következményei.

¹¹ Schumpeter (1934, pp. 110-120)

Nem kizárható tehát, de az új kombinációk előállításához szükséges termelési tényezők előteremtése alapvetően nem az addig fel nem használt termelőeszközök egyesítését jelenti, hanem azt, hogy az erőforrásokat már meglévő, régi kombináció(k)tól kell elvonni. Mivel az új kombinációkat általában új vállalatok valósítják meg, ezért egy versenygazdaságban az új kombinációk rendszerint kiszorítják a régi kombinációkat a versenyből. Ezek a mechanizmusok jól érzékeltetik a folyamatosság hiányát, illetve magyarázatot adnak a társadalmi felemelkedés és deklasszáció jelen-ségeire – mellékesen a konjunktúraciklusok tárgyalásában is jelentősek.

A termelési eszközök felhasználásához értelemszerűen rendelkezni is kell felettük, azonban ritka esetnek minősül, amikor az új kombinációk megvalósítója birtokolja a szükséges termelési eszközöket vagy a megszerzésükhöz szükséges vagyont. A már alkalmazott termelési eszköz körfolyamatból való kivonásának és átirányításának általános esete, amikor az új kombinációt megvalósítani akaró túlcitálja a körfolyamatban részt vevő termelőt a termelőeszközök piacán, s így kvázi elragadja tőle a szükséges mennyiségű termelési eszközt.

Azonban a szükséges termelőeszközök megszerzését az új kombinációt megvalósítani kívánó vállalat (legyen az bármilyen nagy is) általában nem tudja folyó bevételeiből finanszírozni, ezért hitel felvételére kényszerül. Schumpeter szerint a hitelezés a kapitalista társadalom sajátos módszere a gazdaság új pályára kényszerítésére, ami nélkül a modern ipar létre sem jöhetett volna. Az elmélet alapján a kapitalista hitelrendszer az új kombinációk finanszírozásán keresztül jött létre és erősödött meg, majd innen nyomult be a körfolyamatba és a régi kombinációkba – „a tehetség a gazdasági életben a hitel hátán vágat a siker felé”. (Schumpeter, 1934, p. 115)

De vajon a termelőeszközök elragadásához szükséges összeg honnan eredeztethető? A gazdaság megtakarításának összegéből¹² származó, vagy a korábbi sikeres innovációk eredménye nyomán keletkező megtakarítás ugyanis rendszerint nem képes (vagy csak kivételes esetekben) fedezni egy ekkora üzleti műveletet. Schumpeter szerint a gazdaság körfolyamatában nem is lehet jelentős szabad vásárlóerő-tartalék, ami elegendő lenne az új kombinációk megvalósításához. Mindez irracionális lenne, hiszen a gazdaság egyik legfontosabb indítéka – a fejlődéssel járó nyereségekből való részesedés lehetősége és reménye – nem ezt diktálja, vagyis minden pénz forgalomban van és a meghatározott pályáján mozog.

Ezen a ponton a leglogikusabb pénzszerzési mód a bankok vásárlóerő-teremtése¹³, amennyiben azok nem korábban már létező vásárlóerőt alakítanak át, hanem újat teremtenek a semmiből. A bankár a vásárlóerővel

¹² A gazdaság megtakarítási alapjának évi növekménye és annak évenként felszabaduló részei.

¹³ Például bankelfogadvány, bankjegykibocsátás vagy a bankbetétek rendszere.

tehát nem kereskedik, hanem termeli azt. Ő köti össze az új kombinációk megvalósítására törekvő és a termelési eszközökkel rendelkező feleket – végeredményben a bankár teszi lehetővé az új kombinációk megvalósítását.

2.4. A schumpeteri vállalkozó és vállalkozása¹⁴

Az új kombinációkat végrehajtó gazdasági alanyokat Schumpeter vállalkozóknak, magát a megvalósítást pedig vállalkozásnak nevezi. Utóbbi bővebb definiálása nem indokolt, ugyanakkor a vállalkozó esetében további fogalmi magyarázatra van szükség, hiszen meghatározása a schumpeteri értelmezésben egyszerre tágabb és szűkebb is a hagyományosnál.

Tágabb és egyben szűkebb is, mert bárki, és csak az lehet vállalkozó, aki ténylegesen betölti ezt a funkciót – az új kombinációt megvalósító vállalkozó elveszti vállalkozói voltát, amikor tevékenysége már csak a létrehozott vállalkozása folyamatos ügyvitelére koncentrálódik. Így lehet vállalkozó akár nem önálló egyén (alkalmazott vagy menedzser) is, ugyanakkor nem számít vállalkozónak az a cégvezető, aki egy változatlanul működő cég élén áll (utóbbira inkább a tőkés kifejezés használatos).

Vállalkozónak lenni nem hivatás, sőt, nem is tartós állapot, ezért a vállalkozói funkció általában más tevékenységekkel együtt jelenik meg a társadalomban¹⁵. Ezek az egyéb tevékenységek rendszerint feltűnőbbek, mint maga a vállalkozói funkció, ezért utóbbi azonosítása nem minden esetben egyszerű. Technikai értelemben a vállalkozók osztályt sem alkotnak, de a sikeres vállalkozás osztálypozíciót teremt, minek következtében a vállalkozó és családja tőkéssé vagy földbirtokossá válhat a vállalkozás eredményének felhasználásától függően.

A vállalkozó a gazdaság pályáját akarja megváltoztatni, ezért a többi gazdasági alannal ellentétben az árral szemben úszik. Idővel vezet is előbbieket, akiknek erre igényük is van, ha valami újjal kerülnek szembe. Gazdasági tevékenységének indítéka a vállalkozói aktivitás eredményeként realizált pénzbeli nyereségen (mint a siker objektív kifejezője) túl lehet saját birodalom építése és/vagy dinasztia alapítása. Motiváció lehet még hódítási törekvés (harci ösztön, sikervágy, másokkal szembeni felsőbbrendűség), vagy pusztán az alkotás, a dolgok elvégzésének és az emberi ügyesség alkalmazásának öröme. A vállalkozó keresi a nehézségeket, örömet lel a kockázatban és képes változtatni csupán a változtatás tényéért.

A schumpeteri gazdaság egyik alaptézise szerint szükségletek nélkül nem lenne gazdasági cselekvés, annak értelmét és célját mindig valami-

¹⁴ Schumpeter (1934, pp. 120-130, pp. 139-144)

¹⁵ Például a vállalkozó szerep mellett egyszerre tőkés, műszaki szakértő, értékesítő, irodavezető és más szerepeket is betölthet.

lyen szükséglet kielégítésének igénye határozza meg. Ebben a rendszerben a racionális gazdasági szereplő környezethez való alkalmazkodásának motivációját is saját és/vagy mások szükségleteinek minél jobb kielégítése adja – a vállalkozó hedonizmust mellőző viselkedése és motivációja tehát egyáltalán nem tekinthető racionálisnak.

Ugyanakkor a körfolyamatban az egyének mindig a már kipróbált opciók közül törekednek a számukra legjobbra. Szükségleteiket és igényeiket tehát a megtapasztalt és megszokott keretek között igyekeznek kielégíteni, mely nem feltétlen egyezik meg az abszolút, vagyis a bármikor lehetséges legjobb választással. Ennek megállapításával a vállalkozó tevékenysége részben racionálissá válik, hiszen vállalkozásával a társadalom számára egy eddig ismeretlen, azonban az eddig kipróbáltaknál valamilyen szempontból jobb opciót igyekszik felkínálni. Bizonyos tekintetben a vállalkozó a schumpeteri társadalom legracionálisabb tagja, akinek tudatos racionalitása¹⁶ a fejlődést kiemelten meghatározó paraméter.

Hedonista értelemben azonban a vállalkozó továbbra is irracionális, hiszen cselekedeteit nem fogyasztói szükségkielégítéssel egybeeső motívum (és biztosan nem saját szükségleteinek kielégítésének vágya) vezeti. Gazdasági cselekedeteinek értelmet szellemi ambíció vagy akár sznobizmus is adhat, amivel pusztán a befektetett erőfeszítés mérlegelése útján nem hagy fel – ténykedését csak akkor hagyja abba, ha megoldhatatlan feladattal találkozik.

A vállalkozó tehát speciális típusa az egyéneknek, ahogy magatartása is speciális jelenség, ugyanakkor a funkciók sorában szintén speciálisnak számító új kombinációk megvalósítása igényli is ezeket a jellemzőket. Utóbbi kivitelezésére csak a társadalom ezen igen kis része képes, még ha objektíven nézve az egyének tágabb csoportjának is lenne rá lehetősége.

2.5. A vállalkozó funkciója a társadalomban¹⁷

A vállalkozó társadalmi funkciója tehát az új kombinációk létrehozása, aminek kapcsán legfőbb feladata a vezetés. Funkciója betöltése közben nemcsak a termelési tényezőket „vezeti” új pályára, hanem a változtatásra önállóan képtelen többségi társadalom tagjainak segítségére is van a változás megvalósításában. Ez a vezetés azonban nagyban eltér a köznapi értelemben vett alá-fölérendeltségi kapcsolatokban megfigyelhető vezetéstől, ahogy a vállalkozó személyisége sem felel meg az idealizált vezetőről alkotott hagyományos képnek.

¹⁶ Az új tervek megvalósítása a végrehajtás folyamatának pontos és részletes kidolgozása nélkül elképzelhetetlen.

¹⁷ Schumpeter (1934, pp. 136-138)

A vállalkozó nem meggyőzéssel és érveléssel vezet, hanem megvásárolja az új létrehozásához szükséges embereket és/vagy szolgáltatásaikat, és a saját céljai megvalósítása érdekében felhasználja őket. A tőkét biztosító bankár az egyetlen, akit kénytelen meggyőzni vállalkozása sikerességéről, hiszen az ő együttműködése nélkül tehetetlen. Bizonyos értelemben konkurensait is vezeti, hiszen azok a versenyhátrány leküzdése érdekében előbb-utóbb követni fogják őt.

A vállalkozó vezetői funkcióját tehát sokkal inkább akarata, mint intellektusa által tölti be. Az innováció megvalósításához is sokkal inkább személyiségének súlyával és tekintélyével járul hozzá, mint eredeti ötleteivel és gondolataival. A vállalkozó személye nem is feltétlenül egyezik meg a feltalálóéval, egy adott újítás kitalálója és megvalósítója nem törvényszerűen ugyanaz. Eleve a feltalálás és a vállalkozói vezetés/megvalósítás teljesen eltérő feladatok, melyek egészen más személyes készségek meglétét feltételezik. Sőt, az innovációnak nem is kell szükségszerűen teljesen új találmánynak lennie – egy találmány vagy újítás közgazdaságtani értelemben egészen addig irreleváns, amíg csak ötlet, és megvalósításra nem kerül.

2.6. Az innováció akadályai¹⁸

A schumpeteri társadalom működési mechanizmusának lényege, hogy az egyének mindennapi tevékenységeiket automatikusan végzik. Ez csak úgy lehetséges, ha bizonyos sémák átörökléssel, tanítással, neveléssel vagy környezeti kényszerrel generációkon átívelően berögződnek a tudatalatti rétegekbe. Emiatt a megszokott pályán zajló tevékenységek nem igényelnek kiemelkedő teljesítményt vagy különösebb erőfeszítést még akkor sem, ha azok amúgy bonyolultabb feladatok. Ugyanakkor a megszokott pályán kívül hiányoznak a gazdasági alany magatartását és döntéseit meghatározó szabályok és tényezők, melyeket alapesetben pontosan ismer.

Az innováció megvalósításának legelső gátja saját természetéből adódik, az maga az új kombinációk létrehozásának folyamata. Mivel a vállalkozó vállalkozása folytatásához egyáltalán nincs birtokában minden szükséges információnak, ezért a tevékenysége során sokszor az intuíciójára kell hagyatkoznia. A vállalkozás sikere legnagyobb mértékben a vállalkozó ezen képességétől függ, ugyanis még az alapos szakmai ismeretek és a széles intellektuális látókör megléte sem jelent teljes garanciát a vállalkozása sikerességére. Jóllehet minden döntését alapos és a lehetőségekhez mérten teljeskörű előkészítés előzi meg, a vállalkozó cselekedeteinek hatásait és visszahatásait nem képes egyértelműen előre megállapítani.

¹⁸ Schumpeter (1934, pp. 131-135)

További jelentős akadályt jelent a vállalkozó önmaga, illetve magatartása. Még ha a tárgyi feltételei adottak is, a gazdasági alany alapvetően akkor is ellenszegül az újnak, s inkább a régit és megszokottat választja. Teszi ezt még abban az esetben is, ha ez a bejáratott út már teljesen célszerűtlen, s a célszerű új elérése önmagában véve már semmilyen nehézségbe nem ütközik. Ennek remek példái a tudománytörténet folyamán bekövetkező felfogásbeli átmenetek. Ez a jelenség a fentebb taglalt energiamegtakarító mechanizmus következménye, mely a vállalkozóban is munkálkodik.

Végezetül az innováció gátja az egész társadalmi környezet is, mely szintén ellenállást tanúsít az újjal szemben. Ez rendszerint leginkább jogi és/vagy politikai akadályok meglétében nyilvánul meg, de általában a társadalom egésze helyteleníti a közösség egy-egy tagjának kirívó magatartását, nyilvánuljon meg az akárcsak a ruházkodás terén is.

A társadalmi ellenállás bármilyen eltéréssel szemben megjelenhet. Az ellenállás foka az eltérés tényének megállapításától az eltérést generáló egyén társadalmi elutasításán át egészen az eltérés megvalósításának fizikai megakadályozásáig terjedhet. A gazdasági változásokkal szemben elsősorban az innováció által fenyegetett csoportok ellenállása nyilvánul meg, ugyanakkor a változáshoz szükséges résztvevők együttműködésének biztosítása és a fogyasztói magatartás megváltoztatása is megneheztelen feladat.

3. Schumpeter munkásságának értékelése

Madarász (2008) szerint Schumpeter legfőbb törekvése az volt, hogy a gazdasági fejlődés vizsgálatából kiindulva megalkossa a társadalmi élet területein tapasztalható káosz egészét leíró elméletet. Ennek fényében egész életműve az elméleti analízis és a történeti leírás összekapcsolása, mondhatni Walras és Marx munkásságának összekötése körül forog. Így kívánta ugyanis ábrázolni a gazdasági, társadalmi, politikai és intézményi változások teljes folyamatát, túlhaladva ezzel az addig megalkotott, tisztán közgazdaságtani elméleteken.

3.1. Az innováció és a vállalkozó kritikái

Schumpeter munkásságát kortársai közül legélesebben Kuznetz kritizálta, kiemelten az innováció fogalmának hiányos meghatározásával, az érvelés körben forgó jellegével, valamint a kapcsolatok statisztikai igazolhatatlanságával kapcsolatban. Az elmélet több pontját Madarász Aladár is bírálta a könyvhöz írt bevezetőjében. Utóbbi szerint az elméletben betöltött kardinális szerepéhez képest a vállalkozó jellemzői nem kerültek kielégítő módon kifejtésre, magatartásának leírása feszegeti a közgazdaságtan

és a szociológia racionális fogalmi apparátusának kereteit. (Madarász in Schumpeter, 1934, p. 25, pp. 32-35)

Schumpeterhez hasonlóan az osztrák közgazdaságtani iskola más képviselői is kiemelt szerepet tulajdonítottak a vállalkozónak. Hayek (1945) információfeldolgozó vállalkozója a szétszórt tudást centralizálja, amit felhasználva tapasztalati tanulás és próbálkozás révén segíti elő a gazdasági fejlődést. Von Mises (1998) vállalkozója kapcsán szintén fontos az információfeldolgozás, központi szerepe azonban a piaci kalkulációban és a döntéshozatalban keresendő. Kirzner (1973) piaci felfedező vállalkozója a piaci tökéletlenségek felismerésével és kihasználásával új profitszerzési lehetőségeket teremt, amivel egyben hozzájárul a gazdaság hatékonyabb működéséhez is.

Az osztrák elméletek és Schumpeter koncepciója között több közös elem¹⁹ található, ugyanakkor az innováció-megvalósítás folyamatának logikái jelentős eltérést mutatnak. A legtöbb osztrák elmélet szerint a vállalkozó egy kiegyensúlyozatlan, számára kedvezőtlen helyzetben cselekszik, és igyekszik egyensúlyi állapotot teremteni. Ezzel szemben Schumpeter „innovatív forradalmár” vállalkozója egyensúlytalanságot idéz elő az egyensúlyban lévő gazdaságban, amit ezzel új pályára kényszerít.

Az innovációs dinamikák és vállalkozóképek közötti markáns különbségek ellenére a legfőbb tanulság valamennyi megközelítés tekintetében ugyanaz. A gazdasági fejlődés mindenki javát szolgálja, aminek megvalósításához olyan szabad gazdasági rendre van szükség, amely teret enged a vállalkozói tevékenységnek és tolerálja a mértéktelen profitok átmeneti megjelenését. (Vaz-Curado & Mueller, 2019)

A vállalkozó pozitív jellemzőit, önmaga és vállalkozása szerepét tekintve számos mai meghatározás egybevág a schumpeteri elképzeléssel. A legfontosabb vállalkozói jellemvonás ma is a kreativitás, de a vállalkozások fő motivációjának manapság tekintett alkotási vágy is megjelent már Schumpeternél. A modern vállalkozáselmélet képviselői azonban nem értenek egyet az ösztönösség kizárólagos pozitív és a tudatosság negatív szerepével kapcsolatban. A modern vállalkozó az újításokat célzottan és szervesen keresi, a lehetőségeket gondosan elemzi, a döntéseit pedig alaposan előkészíti. Drucker szerint mindez tanulható, s ezzel Schumpeternél jóval kisebb jelentőséget tulajdonít a személyes jegyeknek és az intuíciónak. Timmons a vállalkozás szempontjából igen meghatározó ötletmegtalálást tekinti tanulható kreatív folyamatnak. (Rimler, 1998)

¹⁹ Megegyezik az alapvető mechanizmus, miszerint a vállalkozók az innováció útján viszik előre a gazdaságot. A fogyasztó is szuverén entitás mindkét rendszerben, aki saját fogyasztásáról szabadon dönt, tehát végeredményben a vállalkozó sikere kapcsán ő a végső döntéshozó.

Schumpeter nem kezeli konzisztensen a bizonytalanságot sem. A vállalkozó környezetét ugyan bizonytalannak értékeli, de a vállalkozói tevékenység kapcsán nem értekezik erről – a bizonytalansággal való megküzdést, mint a vállalkozói lét egyik igen sarkalatos pontját nem hangsúlyozza kellőképpen. (Kapás, 2000)

E tekintetben fejlesztette tovább Schumpeter keretrendszerét Knight (1921), aki a vállalkozói szerep legmeghatározóbb aspektusaként a bizonytalanság sikeres kezelését azonosítja. Knight (1921) hangsúlyozza a kockázat és a bizonytalanság közötti alapvető különbséget: a kockázat a jövőbeli események olyan kimenetele, melyek valószínűsége előzetesen számszerűsíthető, míg bizonytalanság esetén az események valószínűsége nem ismert és kétes kimenetelű.

Kovács (2004) Schumpeter életművét a gazdasági sikeresség és elmaradottság, illetve a társadalmi összefüggések megértéséhez jól alkalmazható elméleti keretrendszerként értékeli. Azonban az innovációelmélet áttekintése és a kritikus szakirodalom szintetizálása révén arra jut, hogy az innováció nem írható le egy általános, az innováció minden formájára érvényes folyamatmodellel. Helyette tipikus evolúciós pályák azonosítása célszerű, és a konkrét esetekben kell magyarázatot adni arra: vajon miért járnak be eltérő utakat az egyes újítási kísérletek?

Schumpeter nyitott gondolkodása következtében minden elméletben talált hasznos, általa elfogadható elemeket, ezért egyik nézet mellett sem állt ki teljes válszélességgel. Talán részben ebből is következik, hogy egyik meghatározó eszmének (kapitalizmus, szocializmus, vagy bármilyen egyéb „izmus”) sem volt elkötelezett híve. Kapás (2006) szerint a nyitottság és az elköteleződés hiánya együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy bár Schumpeter szellemi hagyatéka hatalmas, abból mégsem alakult ki önálló közgazdaságtani iskola.

3.2. A schumpeteri életmű hatása és jelentősége

Schumpeter teljes elmélete nem vált kánonná, ő maga pedig nem vált megteremtőjévé egy új irányzatnak sem. Munkásságának kiemelten termékeny része a vállalkozóra és az innovációra alapozott fejlődéselmélet, melyen belül a sokat bírált innováció a legéletképesebb elem, ami nélkül a technikai változás modern irányzatai elképzelhetetlenek lennének (Madarász in Schumpeter, 1934, p. 32, p. 35). McDaniel (2000) szerint az 1960-as és 1970-es évek innovációval foglalkozó irodalmának nagy része hasonlít Schumpeter munkáira, vagy azokra épül.

Ő volt az első, aki rávilágított a vállalkozóvá válás pszichikai és személyiséggel kapcsolatos követelményeire. Schumpeter helyezte bele a vállalkozókat a gazdasági dinamizmus kontextusába azzal, hogy a gazdaság

kulcsszereplőjeként mutatta be őket; ezzel rámutatott a vállalkozások makroökonómiai jelentőségére is. (Kapás, 2000)

McDaniel (2000) azt állítja, hogy a vállalkozói szellemre és az innovációra vonatkozó újabb szakirodalom nagy része Schumpeter 1930-as években megjelent munkáira vezethető vissza. Śledzik (2013) ezzel egyetértve a Schumpeter-féle innovációt és vállalkozói koncepciót egyetemesnek minősíti, amely a neo-schumpeteri közgazdaságtani elméletek keretében fejlődött tovább.

A neo-schumpeteri irányzat egyik megalapozója Freeman (1987), aki az innovációt a gazdaság szerkezeti átalakulásának kulcsfontosságú elemeként azonosította, ugyanakkor a gazdasági fejlődés előmozdításában az aktív iparpolitika meghatározó szerepét hangsúlyozta. Dosi (1984) technológia fókuszú munkássága nyomán szintén hangsúlyozza a proaktív központi tervezés szükségességét: elméletében sem a véletlen műve a technológiai fejlődés, hanem gazdasági és tudományos tényezők által meghatározott strukturált, stratégiai folyamat következménye.

Mensch (1979) az innováció két fajtáját különbözteti meg: az alapinnovációk új iparágak létrejöttét segítik, míg a javító innovációk a meglévő technológiák fejlesztését célozzák. A gazdasági válságok ciklikus megjelenését az innovációs aktivitás hullámszerű visszaesésére vezeti vissza; a recesszióból való kilábalás lehetőségét pedig egy alapinnováció megjelenésében látja. Perez (2002) szintén ciklikus folyamatként értelmezi az innovációt, amennyiben az új technológiák elterjedése hosszú gazdasági ciklusokat hoz létre – e folyamatban Schumpeterhez hasonlóan kulcsfontosságúnak tartja a pénzügyi tőke szerepét.

Az innováció és annak egyensúlytalanságot eredményező jellege kapcsán Nelson és Winter (1982) Schumpeter nézeteit evolúciós keretrendszerbe helyezik. Felfogásuk szerint a technológiai innováció nem ritka, az egyensúlyi állapotból való elmozdulásként értelmezhető sokkhatás, hanem a gazdasági dinamika folyamatos és belső eleme, amely az ipari evolúció során bontakozik ki.

A neo-schumpeteriánusok egyöntetűen úgy vélik, hogy az innováció generálása manapság nem egyéni személyiségektől függ, hanem sok különböző szereplő együttműködését foglalja magába. Ezt fontos tisztán látni, hiszen a mai tudásalapú gazdaságok a dinamikus technológiai fejlődés függvényei. Ezzel egyetértésben Śledzik (2013) szerint a 21. században a nemzeteknek kell betölteniük a vállalkozó szerepét: az innovációkat tehát az államoknak kell bevezetniük a gazdasági rendszerekbe.

Noha leginkább innovációs elmélete és a gazdasági ciklusok tekintetében számít jeles gondolkodónak, Schumpeter pénzügytani szempontból is meghatározó. Bár az innováció finanszírozása kapcsán számos részletet érintett, munkássága leginkább a vállalati pénzügyekhez köthető.

Ugyan a pénzügyi fogalmak az idő előre haladtával árnyalódtak, a mai kurrens vállalatfinanszírozási eszmék nem állnak messze Schumpeter meglátásaitól, aki ezen a területen vélhetőleg azért szorult háttérbe, mert kortársai közül többek pénzelmélethez kapcsolódó nézete is mérföldkövé vált. (Havran, 2017)

Ez idő tájt jelentek meg ugyanis a monetáris politika és az árstabilitás ma is meghatározó alapgondolatai. Keynes (1936) az effektív kereslet szerepét hangsúlyozta. Wicksell (1936) a természetes kamatláb fogalmát vezette be. Fisher (1922) pedig a pénz forgási sebességére, illetve annak inflációra gyakorolt hatásával foglalkozott.

A bankok és a pénzügyi rendszer innováció-finanszírozásában betöltött szerepének felismerésével Schumpeter az endogén pénzelmélet (Moore, 1988) előfutárának is tekinthető. Bár elmélete ezen részét nem fejtette ki teljeskörűen, a bankok vásárlóerő-teremtő mechanizmusának leírásával intuitíven interpretálta az endogén pénzteremtést, mellyel e téren jelentősen megelőzte az exogén pénzelméletet valló kortársait.

Schumpeter életműve tehát számos területen termékenynek bizonyult, ám legfőképpen nem eredményei és megfogalmazott válaszai, hanem a munkássága nyomán feltett és rejtve maradó kérdések relevanciája miatt. Az innovációt elsősorban gazdasági fogalomként kezelte, azonban az innovációs folyamatok politikai és intézményi környezettel való kölcsönhatásait nem dolgozta ki. Elméletében hangsúlyozta a vállalkozók jelentőségét, de nem foglalkozott az intézményesedés, a nagyvállalatok térnyerése vagy az állami beavatkozás vállalkozói szerepre gyakorolt hosszú távú hatásaival. A schumpeteri munkásság ezen hiányosságaival foglalkoztak/foglalkoznak a neo-schumpeteriánusok.

Későbbi művében Schumpeter (1942) felvetette a kapitalizmus önfel-számoló mechanizmusának lehetőségét is, de ennek pontos folyamatát és időbeli lefolyását nem részletezte. E tekintetben Piketty (2014) elmélete Schumpeter kapitalizmusról alkotott nézeteinek továbbgondolása, aki a kapitalizmus fenntarthatóságát a jövedelemegyenlőtlenség szempontjából vizsgálta. Megállapítása szerint a tőke túlzott koncentrációja jelentős társadalmi-politikai feszültségekhez vezethet, ami alááshatja a kapitalista rendszerek stabilitását.

Összegző gondolatok²⁰

Schumpeter fejlődésméletét az egyensúlyi rendszer továbbfejlesztésének tekintette. Koncepciójának fő gondolata a rendszeren belülről kiinduló, nem folyamatos gazdasági fejlődés, amit a neoklasszikus elemzés eredményeire alapozva dolgozott ki.

20 Madarász in Schumpeter (1934, pp. 17-24, pp. 26-32)

Schumpeter szerint az egyensúlyi állapotban lévő nemzetgazdaság fejlődése úgy mehet végbe, ha az addig meghatározott, statikus módon alkalmazott termelési tényezők a gazdaságból kivonásra kerülnek, s új célok szolgáltatába állítják őket. Az új célba állítást új kombinációk megvalósításának, vagy innovációnak is lehet nevezni, melynek megvalósítója a vállalkozó, aki tulajdonképpen a gazdaságot új utakra terelő vezető személyiség. Az innováció öt esete és a vállalkozó között kölcsönös és egyértelmű megfeleltetés áll fenn: a vállalkozó egyetlen létezési módja az innováció.

Az egész koncepció tehát a vállalkozóra épül, akit az előrelátás, a képzelőerő, a rutinnal való szembefordulás és az új lehetőségek megragadásának és megvalósításának képessége jellemez. Viselkedésén kívül a gazdasági folyamatokhoz való viszonya is homlokegyenest szembe megy a statikus gazdasági alanyokéhoz képest: az ő cselekvését nem a folyamat váltja ki, hanem épp ellenkezőleg, ő határozza meg a fejlődést, ő a cselekvő alany, aki befolyásolja a változásokat.

A fejlődés folyamatában nem elhanyagolható tényezők a bankár és a hitel jelenségei. A bankár több mint a vállalkozó nélkülözhetetlen és egyenrangú partnere, hiszen végső soron övé a hatalom, és az a funkció, hogy rendelkezzen a vállalkozáshoz szükséges tőke felett. Végeredményben tehát ő dönt a vállalkozói tevékenységről, és viseli annak kockázatát. A hitel ebben az értelmezésben csak az innováció öt esetéhez kapcsolódó, fejlődést finanszírozó beruházási hitel lehet, mely a vállalkozó számára vásárlóerőt teremt – bár logikailag a hitel megelőzi az innovációt, azt mégiscsak utóbbi hívja életre. Ebben a rendszerben a tőke az egyensúlyi körfolyamatból ki van rekesztve, az csak a fejlődéshez elengedhetetlen, annak nyomán megjelenő jelenség, ahogy a profit és a kamat is, mint a vállalkozói tevékenység eredményei.

Schumpeter életműve számos területen termékenynek bizonyult, ám legfőképpen nem eredményei, hanem a munkássága nyomán felmerülő kérdések relevanciája miatt. Gazdasági fejlődéstudomány is sajátos módon lett a közgazdaságtan klasszikus eleme, s *A gazdasági fejlődés elmélete* c. könyvének sikere egyben kudarc is. Az innováció fogalma elterjedt, az egész koncepció azonban csak egy kuriózum maradt a közgazdaságtani elméletek sorában.

Köszönetnyilvánítás

Az EKÖP-24-2 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az EKÖP-24-2-BME-165 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Project no. EKÖP-24-2 has been implemented with the support provided by the Ministry of Culture and Innovation of Hungary from the National Research, Development and Innovation Fund, financed under the EKÖP-24-2-BME-165 funding scheme.

Irodalomjegyzék

- Clark, J. B. (1908). *The Distribution of Wealth – A Theory of Wages, Interest and Profits*. Macmillan.
- Dosi, G. (1984). *Technical Change and Industrial Transformation – The Theory and an Application to the Semiconductor Industry*. Macmillan.
- Fisher, I. (1922). *The Purchasing Power of Money – Its Determination and Relation to Credit, Interest and Crises*. Macmillan.
- Freeman, C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance – Lessons from Japan*. Pinter Publishers.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*, 58(1), 1-17.
- Havran, D. (2017). Schumpeter a tőkepiacon – Schumpeter finanszírozási elméletének fejlődése és életrajzi vonatkozásai. *Közgazdasági Szemle*, 64(10), 1056-1072. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2017.10.1056>
- Hayek, F. A. (1945). The Use of Knowledge in Society. *The American Economic Review*, 35(4), 519-530.
- Madarász, A. (2008). Visszatérhet-e a „nagy elmélet” a közgazdaságtanban? – Megjegyzések a rendszerparadigma elmélettörténetéhez. *Közgazdasági Szemle*, 55(2), 95-106.
- McDaniel, B. A. (2000). A Survey on Entrepreneurship and Innovation. *The Social Science Journal*, 37(2), 277-284. [https://doi.org/10.1016/S0362-3319\(00\)00060-4](https://doi.org/10.1016/S0362-3319(00)00060-4)
- Nelson, R. R., & Winter, S. G. (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press.
- Kapás, J. (2000). A vállalkozás közgazdasági elméletei – vállalatelméleti megközelítés. *Vezetéstudomány*, 31(12), 2-15.
- Kapás, J. (2006). Schumpeter hatalmas szellemi hagyatéka. *Competitio*, 5(3), 141-146.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan.
- Kirzner, I. M. (1973). *Competition and Entrepreneurship*. The University of Chicago Press.
- Knight, F. H. (1921). *Risk, Uncertainty, and Profit*. Houghton Mifflin.
- Kovács, Gy. (2004). Innováció, technológiai változás, társadalom – Újabb elméleti perspektívák. *Szociológiai Szemle*, 14(3), 52-78.
- Mensch, G. (1979). *Stalemate in Technology – Innovations Overcome the Depression*. Ballinger Publishing Company.
- Von Mises, L. (1998). *Human Action: A Treatise on Economics*. Mises Institute.

- Moore, B. J. (1988). *Horizontalists and Verticalists – The Macroeconomics of Credit Money*. Cambridge University Press.
- Nelson, R. R., & Winter, S. G. (1982). *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press.
- Perez, C. (2002). *Technological Revolutions and Financial Capital – The Dynamics of Bubbles and Golden Ages*. Edward Elgar Publishing.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
- Rimler, J. (1998). Kreativitás és vállalkozás (Vizsgálódások Schumpeter nyomában). *Közgazdasági Szemle*, 45(4), 353-369.
- Schumpeter, J. A. (1934). *A gazdasági fejlődés elmélete*. Madarász Aladár bevezetőjével, fordította Bauer András. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. George Allen & Unwin.
- Śledzik, K. (2013). Schumpeter's View on Innovation and Entrepreneurship. In S. Hittmar (Ed.), *Management Trends in Theory and Practice* (pp. 89-95). University of Zilina. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2257783>
- Vaz-Curado, S. F. L., & Mueller, A. (2019). The Concept of Entrepreneur of Schumpeter in Comparison to Kirzner. *MISES: Interdisciplinary Journal of Philosophy Law and Economics*, 7(3). <https://doi.org/10.30800/mises.2019.v7.1223>
- Wicksell, K. (1936). *Interest and Prices – A Study of the Causes Regulating the Value of Money*. Macmillan.